

EVROPSKA ZATVORSKA PRAVILA

Izdavač

Savet Evrope
Kancelarija u Beogradu
Sinđelićeva 9, 11000 Beograd
Tel. + 11 3088 411
www.coe.int

Za izdavača

Aleksandar Stojanović

Korektor

Jasmina Alibegović

Tiraž

350 primeraka

ISBN 86-84437-24-1

Priprema i štampa

Dosije, Beograd

Publikacija je štampana u okviru zajedničkog programa
Saveta Evrope i Kanadske agencije za međunarodni razvoj

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

EVROPSKA ZATVORSKA PRAVILA

Savet Evrope
Beograd, 2006

Prevod s engleskog jezika obezbedila je
Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori.

SADRŽAJ

PREPORUKA REC (2006)2	7
DODATAK PREPORUCI REC (2006)2	11
Deo I: Osnovni principi	11
Deo II: Uslovi za zatvaranje	14
Deo III: Zdravlje	31
Deo IV: Red	36
Deo V: Uprava i zaposleni	46
Deo VI: Inspekcija i nadzor	51
Deo VII: Pritvorenici	52
Deo VIII: Svrha režima za zatvorenike	55
Deo IX: Dopuna pravila	59

PREPORUKA REC (2006)2

Komiteta ministara državama članicama u vezi sa evropskim zatvorskim pravilima¹

(Koju je usvojio Komitet ministara 11. januara 2006. na 952. sednici zamenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Saveta Evrope,

Imajući u vidu Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava;

Imajući u vidu rad Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, a naročito standarde koje je usvojio u svojim opštim izveštajima;

Još jednom ističući da se niko ne može lišiti slobode, izuzev kada je to krajnja mera i u skladu sa procedurom predviđenom zakonom;

Naglašavajući da izvršenje zatvorskih kazni i postupanje sa zatvorenicima nalaže da se uzmu u obzir zahtevi bezbednosti, sigurnosti i discipline s tim da se prethodno osiguraju zatvorski uslovi koji ne ugrožavaju ljudsko dostojanstvo i koji nude mogućnost obavljanja korisnih zanimanja i prog-

1 Kada je usvojena ova Preporuka, a prilikom primene člana 10.2c Poslovnika za sastanke zamenika ministara, predstavnik Danske zadržao je pravo da se pridržava ili ne pravila 43, stav 2, Dodatka uz Preporuku, jer je mišljenja da uslov da zatvorenike u samicama posećuje medicinsko osoblje svakodnevno pokreće ozbiljna etička pitanja u vezi sa mogućom ulogom tog osoblja da pravilno proglasi zatvorenika sposobnim za dalji boravak u samici.

rame tretmana zatvorenika koji služe njihovoj pripremi za reintegraciju u zajednicu;

Smatrajući da je važno da države članice Saveta Evrope budu upoznate i poštuju opšte principe koji se odnose na njihovu zatvorsku politiku;

Naročito smatrajući da poštovanje takvih opštih principa unapređuje međunarodnu saradnju u ovoj oblasti;

Imajući u vidu značajne društvene promene koje su uticale na važne događaje u kaznenoj oblasti u Evropi u protekle dve decenije;

Potvrđujući još jednom standarde sadržane u preporukama Komiteta ministara Saveta Evrope, koji se odnose na konkretne aspekte kaznene politike i prakse i naročito Preporuku Rec (89)12 o obrazovanju u zatvoru, Preporuku Rec (93)6 o zatvoru i kriminološkim aspektima kontrole zaraznih bolesti, uključujući sidu i druge zdravstvene probleme u zatvoru, Preporuku Rec (97)12 koja se odnosi na osoblje zaduženo za sprovođenje sankcija i mera, Preporuku Rec (98)7 o etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvoru, Preporuku Rec (99)22 vezanu za prenaseljenost i povećanje zatvorske populacije, Preporuku Rec (2003)22 o uslovnom otpustu, i Preporuku Rec (2003)23 o postupanju zatvorske uprave u pogledu doživotnih kazni i drugih dugih zatvorskih kazni;

Imajući u vidu Minimalna zatvorska pravila Ujedinjenih nacija;

Budući da Preporuka Rec (87)3 Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima treba da se znatno revidira i ažurira kako bi odražavala promene do kojih je došlo u kaznenoj politici, praksi kažnjavanja i upravljanjem zatvori-
ma u Evropi,

Preporučuje vladama država članica:

- da se u donošenju zakona, definisanju politike i u praksi rukovode pravilima sadržanim u dodatku ovoj preporuci, koja zamenjuje Preporuku Rec (87)3 Komiteta ministara o evropskim zatvorskim pravilima;
- da obezbede da se ova preporuka i komentar uz nju prevedu i što šire distribuiraju, naročito pravosudnim organima, zatvorskim službama i samim zatvorenicima.

DODATAK PREPORUCI REC (2006)2

DEO I OSNOVNI PRINCIPI

1. Prema svim licima lišenim slobode postupa se uz poštovanje njihovih ljudskih prava.

2. Lica lišena slobode zadržavaju sva prava koja im nisu zakonito oduzeta odlukom kojom se osuđuju ili kojom se zadržavaju u pritvoru.

3. Ograničenja za lica lišena slobode treba da budu minimalna, neophodna i srazmerna legitimnom cilju zbog kog su nametnuta.

4. Zatvorski uslovi koji ugrožavaju ljudska prava ne mogu se opravdati nedostatkom materijalnih sredstava.

5. Život u zatvoru treba da bude što je moguće približniji pozitivnim aspektima života u zajednici.

6. Svi zatvori treba da bude uređeni tako da omogućavaju reintegraciju u slobodno društvo lica koja su bila lišena slobode.

7. Treba podsticati saradnju sa spoljašnjim službama socijalne zaštite i koliko god je moguće učesće civilnog društva u životu u zatvoru.

8. Osoblje zatvora vrši važnu javnu funkciju i njihov odabir, obuka i uslovi rada treba da im obezbede održavanje visokih standarda u brizi o zatvorenicima.

9. Nad svim zatvorima vrši se redovna inspekcija od strane države i nadzor od strane nezavisnog tela.

Primena

10.1 Evropska zatvorska pravila odnose se na lica koja su pritvorena po nalogu sudskog organa ili lišena slobode nakon osude.

10.2 U principu, lica koja su pritvorena po nalogu sudskog organa ili lišena slobode nakon osude treba da budu smeštena u zatvore, tj. institucije namenjene za zatvorenike ove dve kategorije.

10.3 Ova Pravila takođe se odnose na osobe:

- a. koje su iz bilo kog drugog razloga u zatvoru; ili
- b. koje su pritvorene od strane sudskog organa ili lišeni slobode nakon osude i koji su, iz bilo kog razloga, zatvoreni negde drugde.

10.4 Sva lica koja su u zatvoru ili koja su pritvorena kao što predviđa stav 10.3.b smatraće se zatvorenima u smislu ovih pravila.

11.1 Lica mlađa od 18 godina ne smeštaju se u zatvore za odrasle, već u ustanove koje su posebno namenjene u tu svrhu.

11.2 Ukoliko je, izuzetno, maloletnik smešten u takav zatvor, moraju da postoje posebna pravila o njegovom položaju i potrebama.

12.1 Lica koja su duševno obolela i čije duševno stanje ne dozvoljava da budu u zatvoru smeštaju se u specijalnu ustanovu.

12.2 Ukoliko su, izuzetno, takva lica smeštena u zatvor, moraju da postoje posebna pravila o njihovom položaju i potrebama.

13. Ova pravila primenjuju se nepristrasno, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

DEO II
USLOVI ZA ZATVARANJE

Prijem

14. Niko ne može biti primljen ili zadržan u zatvoru kao zatvorenik bez naloga o upućivanju donetog u skladu sa zakonom.

15.1 Odmah po prijemu, evidentiraju se sledeći podaci o zatvoreniku:

- a. podaci o identitetu;
- b. razlozi za zatvaranje i organ koji je doneo odluku o zatvaranju;
- c. dan i vreme prijema;
- d. popis ličnih stvari koje se predaju na čuvanje u skladu s pravilom 31;
- e. sve vidljive povrede i pritužbe na prethodno mučenje; i
- f. u zavisnosti od pravila o zaštiti ličnih zdravstvenih podataka, podaci o zatvorenikovom zdravstvenom stanju od značaja za fizičko i mentalno zdravlje zatvorenika i drugih lica.

15.2 Po prijemu, svi zatvorenici se upoznaju sa pravilima, kako predviđa pravilo 30.

15.3 Odmah po prijemu, izdaje se obaveštenje o prijemu zatvorenika, u skladu s pravilom 24.9.

16. Odmah nakon prijema:

- a. podaci o zdravstvenom stanju zatvorenika dopunjuju se lekarskim pregledom u skladu s pravilom 42;
- b. utvrđuje se odgovarajući stepen bezbednosti za zatvorenika, u skladu s pravilom 51;
- c. utvrđuje se pretnja koju zatvornik predstavlja po bezbednost, u skladu s pravilom 52;
- d. procenjuju se sve dostupne informacije o socijalnom statusu zatvorenika kako bi se utvrdile njegove neposredne lične i socijalne potrebe; i
- e. u slučaju osuđenih lica, preduzimaju se neophodni koraci za realizaciju programa u skladu sa Delom VIII ovih pravila.

Upućivanje u zatvor i smeštaj

17.1 Zatvorenici se, ukoliko je moguće, upućuju u zatvore koji se nalaze u blizini njihovih domova ili centara socijalne rehabilitacije.

17.2 Prilikom upućivanja, takođe se vodi računa o zahtevima vezanim za nastavak krivične istrage, sigurnost i bezbednost i potrebu da se za svakog zatvorenika odredi odgovarajući režim.

17.3 Ukoliko je moguće, zatvorenik se konsultuje u vezi s početnim upućivanjem ili naknadnim premeštajem u drugi zatvor.

18.1 Uslovi smeštaja zatvorenika, a naročito prostorije za spavanje, moraju voditi računa o ljudskom dostojanstvu i, koliko god je moguće poštovati privatnost i ispunjavati zahteve za održavanje zdravlja i higijene, vodeći računa o klimatskim uslovima i naročito o površini poda, zapremini vazduha, osvetljenju, grejanju i ventilaciji.

18.2 U svim objektima u kojima zatvorenici žive, rade ili se okupljaju:

- a. prozori moraju biti dovoljno veliki da omogućue čitanje i rad uz prirodno svetlo u normalnim uslovima i omogućue dotok svežeg vazduha, osim ukoliko ne postoji odgovarajući sistem za ventilaciju;
- b. veštačko osvetljenje mora da ispunjava priznate tehničke standarde; i
- c. mora da postoji sistem alarma koji omogućuje zatvorenicima da odmah pozovu osoblje.

18.3 Domaćim zakonom utvrđuju se minimalni uslovi vezani za pitanja iz stava 1 i 2.

18.4 Domaćim zakonom se utvrđuju mehanizmi kojima se sprečava kršenje minimalnih zahteva u vezi sa prenaseljenošću zatvora.

18.5 U normalnim uslovima, zatvorenici provode noć u zasebnim ćelijama, osim ukoliko je za njih bolje da prostorije za spavanje dele s ostalim zatvorenicima.

18.6 Zatvorenici se smeštaju zajedno samo ako je to svrsishodno i ako su to zatvorenici koji mogu da se družu međusobno.

18.7 Ukoliko je moguće, zatvorenici treba da imaju mogućnost izbora pre nego što se od njih zatraži da dele sa nekim prostor za spavanje.

18.8 Prilikom smeštaja zatvorenika u određeni zatvor ili odeljenje, vodiće se računa o potrebi da se odvoje:

- a. neosuđeni od osuđenih zatvorenika;
- b. muškarci od žena; i
- c. mladi punoletni zatvorenici od starijih zatvorenika.

18.9 Moguća su odstupanja od zahteva za odvojenim smeštajem u smislu stava 8, kako bi se zatvorenici omogućilo da učestvuju u zajedničkim aktivnostima, s tim da se takve grupe zatvorenika uvek razdvajaju tokom noći, osim ukoliko se oni ne slože da budu smešteni zajedno, a uprava zatvora proceni da je to u najboljem interesu svih zatvorenika.

18.10 Svi zatvorenici smeštaju se u uslove sa najmanjim mogućim merama bezbednosti koje odgovaraju riziku od bekstva, povređivanja ili samopovređivanja.

Higijena

19.1 Sve prostorije zatvora moraju se stalno održavati i čistiti.

19.2 Kada se zatvorenici primaju u zatvor, ćelije i druge prostorije u kojima će boraviti moraju biti očišćene.

19.3 Zatvorenici moraju imati pristup sanitarnim prostorijama koje su higijenski ispravne i poštuju privatnost.

19.4 U zatvoru se moraju obezbediti uslovi da svaki zatvorenik može da se istušira ili okupa na temperaturi koja je prikladna klimatskim uslovima, ukoliko je moguće svakog dana ili najmanje dva puta nedeljno (ili češće ukoliko je potrebno) u interesu opšte higijene.

19.5 Zatvorenici moraju održavati ličnu higijenu i higijenu odeće i spavaonice.

19.6 Uprava zatvora dužna je da ih snabdeva priborom i sredstvima za održavanje higijene.

19.7 Posebni uslovi se obezbeđuju za higijenske potrebe žena.

Odeća i posteljina

20.1 Zatvorenici koji nemaju dovoljno svoje odeće dobijaju odeću koja odgovara klimatskim uslovima.

20.2 Odeća ne sme biti degradirajuća ili ponižavajuća.

20.3 Sva odeća mora da bude u dobrom stanju i da se zameni kad je potrebno.

20.4 Zatvorenici koji dobiju dozvolu da izađu iz zatvora nisu dužni da nose odeću koja ih identifikuje kao zatvorenike.

21. Svaki zatvorenik ima pravo na zaseban krevet i sopstvenu i prikladnu posteljinu, koja se održava u dobrom stanju i menja dovoljno često.

Ishrana

22.1 Zatvorenici imaju pravo na ishranu koja odgovara njihovoj starosti, zdravstvenom i fizičkom stanju, veroispovesti, kulturi i prirodi posla.

22.2 Zahtevi ishrane, uključujući minimalnu energetske vrednost i sastav proteina, određuju se domaćim zakonom.

22.3 Hrana se priprema i servira u higijenskim uslovima.

22.4 Zatvorenici dobijaju tri obroka dnevno u razumnim intervalima.

22.5 Zatvorenici moraju u svakom trenutku imati na raspolaganju čistu vodu za piće.

22.6 Lekar ili medicinska sestra mogu da nalože da se izmeni ishrana za određenog zatvorenika ukoliko je to potrebno iz zdravstvenih razloga.

Pravna pomoć

23.1 Svi zatvorenici imaju pravo na pravnu pomoć, a zatvorska uprava je dužna da obezbedi odgovarajuće uslove za pristup takvoj pomoći.

23.2 Zatvorenici mogu da se konsultuju o bilo kom pravnom pitanju s advokatom po sopstvenom izboru i o sopstvenom trošku.

23.3 Ukoliko postoji uspostavljeni mehanizam pružanja besplatne pravne pomoći, uprava je dužna da o tome obavesti zatvorenike.

23.4 Konsultacije i druga vrsta komunikacije, uključujući prepisku između zatvorenika i pravnog savetnika biće poverljivi.

23.5 Sudski organ može u izuzetnim okolnostima odobriti ograničenje poverljivosti kako bi se sprečilo teže krivično delo ili teža narušavanja sigurnosti i bezbednosti zatvora.

23.6 Zatvorenici imaju pravo na pristup, ili mogu da čuvaju kod sebe, dokumente koji se tiču njihovog sudskog postupka.

Kontakti sa spoljnim svetom

24.1 Zatvorenici imaju pravo da komuniciraju bez ograničenja, pismima, telefonom ili na drugi način, sa svojim porodicama, drugim licima i predstavnicima spoljašnjih organizacija i da primaju njihove posete.

24.2 Komunikacija i posete mogu da podležu ograničenjima i nadzoru ako to nalažu zahtevi nastavka krivične istrage, održavanja reda, sigurnosti i bezbednosti, sprečavanja krivičnih dela i zaštita žrtava, ali takva ograničenja, uključuju-

jući konkretna ograničenja koja naloži sudski organ, moraju omogućavati minimalni nivo kontakta.

24.3 Domaćim zakonom utvrđuju se domaći i međunarodni organi i funkcioneri sa kojima zatvorenici komuniciraju bez ograničenja.

24.4 Uslovi za obavljanje posete treba da su takvi da omogućavaju zatvorenicima održavanje i razvijanje porodičnih odnosa na što normalniji način.

24.5 Zatvorske službe pomažu zatvorenicima da održavaju odgovarajući kontakt sa spoljnim svetom i obezbeđuju im potrebnu materijanu pomoć da te kontakte ostvare.

24.6 U slučaju smrti ili ozbiljne bolesti bilo kog bliskog srodnika, zatvorenik će o tome odmah biti obavješten.

24.7 Kadgod okolnosti dozvoljavaju, zatvorenik treba da ima dozvolu da napusti zatvor bilo u pratnji bilo samostalno, da bi mogao da poseti bolesnog rođaka, prisustvuje sahrani ili iz drugog humanitarnog razloga.

24.8 Zatvorenik može odmah da obavesti svoju porodicu o smeštanju u zatvor ili premeštaju u drugu ustanovu ili o bolesti ili povredi koju doživi.

24.9 Nakon prijema zatvorenika u zatvor, uprava zatvora će, u slučaju smrti ili ozbiljne bolesti, povrede ili smeštanja u bolnicu, odmah obavestiti supruga ili partnera, ili ukoliko je zatvorenik sam, najbližeg rođaka ili lice koje zatvorenik odredi, osim ukoliko zatvorenik ne zahteva drugačije.

24.10 Zatvorenici moraju imati mogućnost da se redovno informišu o javnim događajima čitanjem štampe i drugih publikacija na koje su se pretplatili, kao i praćenjem radio i TV programa, osim ukoliko u pojedinačnom slučaju i za određeni period ne postoji posebna zabrana sudskog organa.

24.11 Uprava zatvora mora da omogući da zatvorenici mogu da učestvuju u izborima, referendumima i drugim aspektima javnog života, ukoliko njihovo pravo na to nije ograničeno domaćim zakonom.

24.12 Zatvorenicima će biti dozvoljeno da komuniciraju sa medijima, osim ukoliko ne postoje opravdani razlozi da se to zabrani u cilju održavanja sigurnosti i bezbednosti, zaštite javnog interesa ili u cilju zaštite integriteta žrtava, drugih zatvorenika ili osoblja.

Zatvorski režim

25.1 Zatvorski režim mora predvideti izbalansiran program aktivnosti za sve zatvorenike.

25.2 Ovaj režim treba da omogući svim zatvorenicima da provode van ćelija onoliko vremena koliko je potrebno za adekvatan nivo ljudske i socijalne interakcije.

25.3 Zatvorski režim takođe treba da pruži zatvorenicima socijalnu pomoć.

25.4 Posebna pažnja posvetiće se zatvorenicima koji su pretrpeli fizičko, duševno ili seksualno zlostavljanje.

Rad

26.1 Rad u zatvoru smatra se pozitivnim aspektom zatvorskog režima i nikada se ne sme koristiti kao kazna.

26.2 Zatvorske vlasti moraju nastojati da obezbede dovoljno korisnog posla za zatvorenike.

26.3 Koliko god je moguće, rad u zatvoru treba da održava ili povećava sposobnost zatvorenika da zarađuje za život nakon puštanja na slobodu.

26.4 U skladu s pravilom 13, u pogledu rada ne sme biti diskriminacije na osnovu roda.

26.5 Rad koji obuhvata stručno osposobljavanje obezbeđuje se za zatvorenike koji mogu od toga da imaju koristi i naročito za mlađe zatvorenike.

26.6 Zatvorenici mogu da biraju vrstu posla u kome žele da učestvuju, u granicama onoga što je dostupno, odgovarajućeg izbora zanimanja i zahteva reda i discipline.

26.7 Organizacija i metodi rada u instituciji treba da budu što sličniji radu u zajednici kako bi se zatvorenici pripremili za uslove normalnog radnog života.

26.8 Mada uključivanje finansijske zarade od delatnosti u zatvoru može da bude značajno za podizanje standarda i poboljšanja kvaliteta i značaja osposobljavanja, interes zatvorenika ne sme da bude podređen tom cilju.

26.9 Zatvorska uprava obezbeđuje posao za zatvorenike, bilo sama bilo u saradnji s privatnim preduzetnicima, unutar ili van zatvora.

26.10 U svakom slučaju, zatvorenici moraju da dobijaju odgovarajuću naknadu za rad.

26.11 Zatvorenici mogu da troše barem jedan deo zarade na odobrene artikle za sopstvenu upotrebu i da deo zarade namene za svoju porodicu.

26.12 Zatvorenici se mogu podsticati da štede deo zarade, koji će im se predati nakon puštanja na slobodu ili koji se može koristiti za druge odobrene potrebe.

26.13 Zatvorenici moraju imati odgovarajuću zdravstvenu i zaštitu na radu koja ne sme biti slabija od one koju uživaju zaposleni van zatvora.

26.14 Mora se obezbediti da se zatvorenici ošteću u slučaju povrede na radu ili profesionalnog oboljenja, pod uslovima koji nisu nepovoljniji od onih koje domaći zakon pruža zaposlenima van zatvora.

26.15 Maksimalni broj sati rada dnevno i nedeljno utvrđuje se u skladu sa lokalnim pravilima ili običajem koji reguliše zaposlenje slobodnih radnika.

26.16 Zatvorenici imaju barem jedan dan za odmor nedeljno i dovoljno vremena za obrazovanje i ostale aktivnosti.

26.17 U najvećoj mogućoj meri, zatvorenici koji rade treba da budu obuhvaćeni nacionalnim sistemom socijalnog osiguranja.

Fizička aktivnost i rekreacija

27.1 Svaki zatvorenik treba da ima mogućnost da svakog dana vežba najmanje jedan sat na svežem vazduhu, ukoliko to dozvoljavaju vremenske prilike.

27.2 Kada je vreme nepovoljno, zatvorenicima se obezbeđuju drugi uslovi za vežbanje.

27.3 Odgovarajuće aktivnosti čiji je cilj razvijanje fizičke spremnosti i mogućnost za odgovarajuću fizičku aktivnost i rekreaciju predstavljaju sastavni deo zatvorskog režima.

27.4 Zatvorska uprava dužna je da omogući takve aktivnosti obezbeđujući odgovarajuća sredstva i opremu.

27.5 Zatvorska uprava dužna je da obezbedi specijalne aktivnosti za one zatvorenike kojima je to potrebno.

27.6 Mogućnosti za rekreaciju, uključujući sport, igre, kulturne aktivnosti, hobije i druge aktivnosti u slobodno vre-

me, moraju biti obezbeđene, a koliko god je moguće, zatvorenicima se mora dozvoliti da ih organizuju.

27.7 Zatvorenicima se dozvoljava da se druže za vreme fizičkih aktivnosti i u cilju učešća u rekreativnim aktivnostima.

Obrazovanje

28.1 Svaki zatvor treba da nastoji da svim zatvorenicima omogući pristup obrazovnim programima koji su što je moguće sveobuhvatniji i koji zadovoljavaju njihove individualne potrebe, istovremeno vodeći računa o njihovim težnjama.

28.2 Prioritet imaju zatvorenici koji su nepismeni ili oni koji nemaju osnovno ili vokaciono obrazovanje.

28.3 Posebna pažnja poklanja se obrazovanju mlađih zatvorenika i zatvorenika s posebnim potrebama.

28.4 Obrazovanje treba da ima isti status kao i rad u zatvorskom režimu, a zatvorenici ne smeju da budu finansijski ili na drugi način oštećeni zato što učestvuju u obrazovanju.

28.5 Svaki zavod treba da ima biblioteku koja je na raspolaganju svim zatvorenicima i koja ima širok raspon rekreativnih i obrazovnih sredstava, knjiga i drugih oblika nosača informacija.

28.6 Kad god je moguće, zatvorska biblioteka treba da se organizuje u saradnji sa bibliotečkim službama zajednice.

28.7 Što je moguće više, obrazovanje zatvorenika treba da:

- a. bude integrisano u obrazovni sistem države, tako da nakon izlaska iz zatvora mogu bez teškoća da nastavite obrazovanje; i
- b. se sprovodi pod pokroviteljstvom obrazovnih institucija van zatvora.

Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti

29.1 Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti zatvorenika moraju se poštovati.

29.2 Zatvorski režim treba da bude organizovan tako da omogući zatvorenicima da ispovedaju veru ili slede svoja verska uverenja, da prisustvuju službama ili skupovima koje vode odobreni predstavnici njihove vere ili uverenja, i da poseduju knjige ili literaturu vezanu za njihovu veru ili uverenja.

29.3 Zatvorenici se ne mogu prisiljavati da ispovedaju veru ili verska uverenja, da prisustvuju molitvama ili verskim skupovima, da učestvuju u verskim obredima ili da primaju posete od predstavnika neke vere ili verovanja.

Informisanje

30.1 Prilikom prijema i kad god je to potrebno nakon prijema, zatvorenici se obaveštavaju u pisanoj formi i usmeno na jeziku koji razumeju o pravilima discipline u zatvoru i o njihovim pravima i dužnostima u zatvoru.

30.2 Zatvorenicima je dozvoljeno da obaveštenja koja dobiju u pisanoj formi drže kod sebe.

30.3 Zatvorenici moraju biti obavješteni o bilo kom sudskom postupku u kom učestvuju i, ako su osuđeni, o dužini kazne i mogućnostima prevremenog otpuštanja.

Zatvorenikova imovina

31.1 Sva imovina koju zatvorenici ne mogu da zadrže kod sebe jer nije u skladu sa zatvorskima pravilima, predaje se na čuvanje na bezbednom mestu, odmah nakon prijema u zatvor.

31.2 Zatvorenik čija se imovina predaje na čuvanje, potpisuje inventar predate imovine.

31.3 Zatvor se stara da se zatvorenikova imovina očuva u dobrom stanju.

31.4 Ukoliko se utvrdi da je neophodno da se nešto od imovine uništi, o tome se sačinjava zapisnik i obavještava zatvorenik.

31.5 U zavisnosti od zahteva higijene, reda i bezbednosti, zatvorenici imaju pravo da kupuju ili na drugi način nabavljaju robu, uključujući hranu i piće za sopstvenu upotrebu, po cenama koje nisu nerazumno veće od onih van zatvora.

31.6 Ako zatvorenik donese sa sobom lekove, zatvorski lekar odlučuje šta će se sa njima učiniti.

31.7 Ukoliko zatvorenik može da zadrži svoju imovinu, zatvorska uprava dužna je da pomogne da se ona sačuva.

Premeštaj zatvorenika

32.1 Prilikom premeštaja zatvorenika iz zatvora u zatvor, ili na druga mesta kao što su sud ili bolnica, vodiće se

računa da budu što manje izloženi očima javnosti i da se osigura njihova anonimnost.

32.2 Zabranjeno je prevoziti zatvorenike u prevoznim sredstvima sa nedovoljnom ventilacijom ili osvetljenjem, kao i vozilima koja bi ih izložila nepotrebnim fizičkim tegobama ili poniženju.

32.3 Prevoz zatvorenika vrši se o trošku i pod kontrolom državnih vlasti.

Puštanje iz zatvora

33.1 Svi zatvorenici se otpuštaju bez odlaganja nakon što istekne nalog o upućivanju, ili kada sud ili drugi organ naloži njihovo otpuštanje.

33.2 Datum i vreme otpuštanja se evidentiraju.

33.3 Svi zatvorenici imaju na raspolaganju programe čiji je cilj da im pomognu da se vrate u slobodno društvo nakon otpuštanja.

33.4 Pri otpuštanju, svi predmeti i novac koji pripadaju zatvoreniku a bili su predati na čuvanje, vraćaju se zatvoreniku, osim ukoliko nije bilo ovlašćenog podizanja novca ili slanja predmeta van zavoda, ili je bilo neophodno da se iz higijenskih razloga nešto uništi.

33.5 Zatvorenik potpisuje potvrdu o vraćenju imovini.

33.6 Kada se unapred zna dan otpuštanja, zatvoreniku se nudi lekarski pregled u skladu sa pravilom 42, što je moguće bliže vremenu otpuštanja.

33.7 Mora se obezbediti da nakon otpuštanja zatvorenik, ukoliko je neophodno, dobije odgovarajuće isprave i da mu se pomogne da pronađe odgovarajući smeštaj i posao.

33.8 Otpuštenim zatvorenicima se obezbeđuju najneophodnije stvari za prvih par dana, odgovarajuća odeća u odnosu na datu klimu i sezonu, i dovoljno novca da stignu do svog odredišta.

Žene

34.1 Pored posebnih odredbi u ovim pravilima koje se odnose na žene zatvorenike, zatvorska uprava treba da obrati posebnu pažnju na fizičke, stručne, društvene i psihološke potrebe žena, kada donosi bilo koju odluku koja se tiče bilo kog aspekta njihovog boravka u zatvoru.

34.2 Posebni naponi se preduzimaju da bi se ženama zatvorenicama omogućio pristup specijalnim službama za žene koje imaju potrebe navedene u pravilu 25.4.

34.3 Zatvorenice mogu da se porode van zatvora, ali kada se dete rađa u zatvoru, zatvorska uprava je dužna da obezbedi sve što je neophodno.

Maloletnici u pritvoru

35.1 U izuzetnim slučajevima, kada je maloletna osoba pritvorena u zatvoru za odrasle, zatvorska uprava je dužna da obezbedi da, pored službi koje su dostupne svim zatvorenicima, maloletni zatvorenici imaju pristup i socijalnoj, psihološkoj i obrazovnoj službi, religioznim i rekreativnim programima ili odgovarajućim programima koji su dostupni maloletnicima u zajednici.

35.2 Svaki maloletni zatvorenik koji podleže obaveznom školovanju mora imati mogućnost da se školuje.

35.3 Maloletnicima koji su otpušteni iz zatvora pruža se dodatna pomoć.

35.4 Maloletni zatvorenici smeštaju se u deo zatvora koji je odvojen od dela za odrasle, osim ukoliko se ne smatra da je to u suprotnosti sa najboljim interesima maloletnika.

Deca

36.1 Deca mogu da ostanu u zatvoru sa roditeljem samo ako je to u najboljem interesu deteta. Deca se ne tretiraju kao zatvorenici.

36.2 Kada dete može da ostane u zatvoru sa roditeljem, mora se obezbediti posebna prostorija za čuvanje deteta u kojoj radi obučeno osoblje i gde dete boravi dok roditelj učestvuje u aktivnostima kojima dete ne može da prisustvuje.

36.3 Radi dobrobiti ove dece u zatvoru za njih će se obezbediti poseban smeštaj.

Strani državljani

37.1 Zatvorenici koji su strani državljani bez odlaganja se obaveštavaju o njihovom pravu da zahtevaju kontakt i da im se omogući komunikacija sa diplomatskim ili konzularnim predstavnikom svoje države.

37.2 Zatvorenici koji su državljani zemalja bez diplomatskih ili konzularnih predstavnika, izbeglice ili lica bez državljanstva, moraju imati slične mogućnosti za komunikaciju sa diplomatskim predstavnikom države koja vodi računa o njihovim interesima ili domaćim ili međunarodnim organom čiji je zadatak da služi interesima takvih osoba.

37.3 U cilju zaštite interesa stranih državljana u zatvoru koji imaju posebne potrebe, zatvorska uprava je dužna da u potpunosti saraduje sa diplomatskim ili konzularnim službenicima koji predstavljaju zatvorenika.

37.4 Strani zatvorenici se upoznaju s informacijama o konkretnoj pravnoj pomoći.

37.5 Strani zatvorenici se upoznaju sa mogućnošću da zahtevaju da služe kaznu u drugoj zemlji.

Etničke ili jezičke manjine

38.1 Obezbediće se posebni uslovi za zadovoljavanje potreba zatvorenika koji pripadaju etničkim ili jezičkim manjinama.

38.2 Koliko god je moguće, različitim grupama se mora omogućiti da nastave da praktikuju svoje kulturne običaje u zatvoru.

38.3 Jezičke potrebe se zadovoljavaju angažovanjem stručnih prevodilaca i obezbeđivanjem pisanih materijala na jezicima koji su u upotrebi u datom zatvoru.

DEO III ZDRAVLJE

Zdravstvena zaštita

39. Zatvorska uprava vodi računa o zdravlju svih zatvorenika pod njenim nadzorom.

Organizacija zdravstvene zaštite u zatvoru

40.1 Zdravstvena služba u zatvoru organizuje se u tesnoj vezi s opštom zdravstvenom službom zajednice ili države.

40.2 Zdravstvena politika u zatvorima treba da bude sastavni deo i u skladu sa nacionalnom zdravstvenom politikom.

40.3 Zatvorenici treba da imaju pristup zdravstvenim službama u zemlji bez diskriminacije po osnovu njihovog pravnog statusa.

40.4 Zdravstvena služba u zatvoru mora nastojati da otkrije i leči fizičke ili psihičke bolesti ili nedostatke od kojih zatvorenik boluje.

40.5 Sve neophodne medicinske, hirurške i psihijatrijske usluge koje u svrhu lečenja postoje u zajednici moraju biti na raspolaganju i zatvorenicima u svrhu lečenja.

Lekarsko i medicinsko osoblje

41.1 U svakom zatvoru postojaće najmanje jedan kvalifikovani lekar opšte prakse.

41.2 Obezbediće se da u svakom trenutku lekar bude na raspolaganju bez odlaganja u hitnim slučajevima.

41.3 U slučajevima kada zatvori nemaju stalno zaposlenog lekara, honorarno će se angažovati lekar da redovno vrši posete.

41.4 Svaki zatvor imaće osoblje koje je odgovarajuće obučeno za zdravstvenu zaštitu.

41.5 Svakom zatvoreniku obezbediće se usluge kvalifikovanog stomatologa i oftalmologa.

Dužnosti lekara

42.1 Lekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, pregledaće svakog zatvorenika odmah nakon prijema osim kada to očigledno nije potrebno.

42.2 Lekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, pregledaće svakog zatvorenika ukoliko je to zatraženo prilikom njegovog otpuštanja i pregledaće zatvorenike kada je to potrebno.

42.3 Kod pregleda zatvorenika lekar ili kvalifikovan medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, obratiće posebnu pažnju:

- a. postupanju u skladu s uobičajnim pravilima lekarske etike i poverljivosti odnosa;
- b. dijagnosticiranju fizičkih ili duševnih oboljenja i preduzimanju svih mera potrebnih za lečenje istog ili za nastavak lečenja koje je u toku;
- c. evidentiranju i izveštavanju nadležnih organa o bilo kom znaku ili indikaciji da se sa zatvorenicima postupa nasilno;

- d. lečenju simptoma odvikavanja usled upotrebe droga, lekova ili alkohola;
- e. identifikovanju bilo kakvog psihološkog ili drugog stresa izazvanog lišavanjem slobode;
- f. izolaciji zatvorenika za koje se sumnja da boluju od infektivnih ili zaraznih bolesti za vreme trajanja infekcije i obezbeđenju odgovarajućeg lečenja;
- g. obezbeđenju da zatvorenici inficirani HIV virusom ne budu izolovani samo iz tog razloga;
- h. na fizičke ili mentalne nedostatke koji mogu otežati reintegraciju u društvo nakon otpuštanja;
- i. utvrđivanju fizičke sposobnosti svakog zatvorenika za rad i vežbanje; i
- j. pravljenju dogovora s institucijama lokalne zajednice za nastavak svakog potrebnog medicinskog i psihijatrijskog lečenja nakon otpuštanja, ukoliko se zatvorenici slože sa takvim dogovorom.

43.1 Lekar je zadužen za brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju zatvorenika i primaće, u skladu s uslovima i učestalosti koja je na nivou standarda zdravstvene zaštite u zajednici, sve bolesne zatvorenike, sve koji se prijave da su bolesni ili povređeni kao i svakog zatvorenika kome se poklanja specijalna pažnja.

43.2 Lekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, poklanja posebnu pažnju zdravlju zatvorenika koji su u samici, vrši dnevne vizite takvim zatvorenicima i na njihov zahtev ili zahtev zatvorskog osoblja pruža pomoć i lečenje bez odlaganja.

43.3 Lekar je dužan da izveštava upravnika zatvora uvek kada smatra da je fizičko ili mentalno zdravlje zatvorenika izloženo ozbiljnom riziku usled daljeg izdržavanja kazne

zatvora ili bilo kojih drugih uslova izdržavanja kazne zatvora, uključujući i usamljenje.

44. Lekar ili drugi nadležni organ vrši redovne inspekcije, prikuplja podatke na drugi način kada je to potrebno i daje savete upravniku zavoda o:

- a. količini, kvalitetu, pripremi i služenju vode i hrane;
- b. higijeni i čistoći zatvora i zatvorenika;
- c. sanitarijama, grejanju, osvetljenju i ventilaciji zatvora; i
- d. primerenosti i čistoći odeće i posteljine zatvorenika.

45.1 Upravnik zatvora razmatra izveštaje i savete koje lekar ili drugi nadležni organ dostave u skladu s pravilima 43 i 44 i, kada je saglasan sa datim preporukama, preduzima neophodne korake da ih sprovede.

45.2 Ukoliko preporuke lekara nisu u nadležnosti upravnika zatvora ili se on sa istima ne slaže, upravnik bez odlaganja dostavlja preporuke lekara višem nadležnom organu.

Obezbeđenje zdravstvene zaštite

46.1 Bolesni zatvorenici kojima je potrebno specijalističko lečenje premestiće se u specijalne institucije ili civilne bolnice, ukoliko takvo lečenje nije moguće obezbediti u zatvoru.

46.2 Ukoliko zatvorski sistem ima sopstvene bolničke kapacitete, isti će imati primerenu opremu i osoblje radi pružanja odgovarajuće nege i lečenja zatvorenicima koji su im upućeni.

Duševno zdravlje

47.1 Postojeće specijalizovani zavodi ili odeljenja pod medicinskom kontrolom za posmatranje i lečenje zatvorenika koji boluju od duševnih poremećaja ili abnormalnosti, a koji ne moraju da budu obuhvaćeni odredbama pravila 12.

47.2 Zdravstvena zaštita u zatvoru obezbeđuje psihijatrijsko lečenje svim zavorenicima kojima je takvo lečenje potrebno i poklanja posebnu pažnju sprečavanju samoubistava.

Ostala pitanja

48.1 Zatvorenici neće biti podvrgavani bilo kakvim eksperimentima bez njihove saglasnosti.

48.2 Eksperimenti nad zatvorenicima koji mogu rezultirati fizičkom povredom, duševnom patnjom ili drugim narušavanjem zdravlja su zabranjeni.

DEO IV RED

Opšti pristup obezbeđenju reda

49. Red u zatvoru se održava tako što se imaju u vidu potrebe bezbednosti, sigurnosti i discipline, istovremeno obezbeđujući zatvorenicima životne uslove kojima se poštuje ljudsko dostojanstvo i pruža potpun program aktivnosti u skladu s pravilom 25.

50. U zavisnosti od potreba reda, bezbednosti i sigurnosti, zatvorenicima je dopušteno da raspravljaju o pitanjima koja se odnose na opšte uslove izdržavanja kazne i ohrabriće se da o tome razgovaraju sa zatvorskom upravom.

Bezbednost

51.1 Mere bezbednosti koje se primenjuju na pojedine zatvorenike biće na nivou minimuma neophodnog da se obezbedi njihovo sigurno čuvanje.

51.2 Bezbednost se osigurava fizičkim preprekama i drugim tehničkim sredstvima, a dopunjuje se dinamičkom bezbednošću koju sprovodi osoblje spremno da reaguje i koje poznaje zatvorenike pod njihovom kontrolom.

51.3 Procena zatvorenika izvršiće se što je pre moguće nakon prijema radi utvrđivanja:

- a. rizika koji mogu predstavljati za zajednicu ukoliko pobegnu;

b. rizika od bekstva koje bi pokušali sami ili uz spoljnu pomoć.

51.4 Nakon toga, svakom zatvoreniku određuju se bezbednosni uslovi čuvanja koji odgovaraju ovim stepenima rizika.

51.5 Stepen potrebne bezbednosti razmatraće se u redovnim intervalima tokom izdržavanja kazne.

Sigurnost

52.1 Procena zatvorenika izvršiće se što je pre moguće nakon prijema radi utvrđivanja da li oni predstavljaju sigurnosni rizik u odnosu na druge zatvorenike, zaposlene u zatvoru ili druga lica koja rade u ili posećuju zatvor i da li postoji verovatnoća da će pokušati da se samopovrede.

52.2 Utvrdiće se postupci u cilju obezbeđivanja sigurnosti zatvorenika, zatvorskog osoblja i svih posetilaca kao i radi smanjenja rizika od nasilja i drugih događaja koji mogu ugroziti sigurnost.

52.3 Učiniće se svi mogući napori da se obezbede sigurnosni uslovi zatvoreniciima da u punoj meri bezbedno učestvuju u dnevnim aktivnostima.

52.4 Obraćanje zatvorenika osoblju biće omogućeno u svako vreme, uključujući i noću.

52.5 Domaći zakoni o zdravstvu i sigurnosti važiće i u zatvorima.

Posebne mere visokog stepena bezbednosti ili sigurnosti

53.1 Posebne mere visokog stepena bezbednosti ili sigurnosti primenjuju se samo u izuzetnim okolnostima.

53.2 Propisaće se jasni postupci koji se primenjuju kada se takve mere primenjuju na bilo kog zatvorenika.

53.3 Vrsta ovih mera, njihovo trajanje i osnov za njihovu primenu utvrđuju se domaćim zakonodavstvom.

53.4 Nadležni organ mora da odobri primenu mera u svakom pojedinačnom slučaju i za određeni vremenski period.

53.5 Ukoliko postoji potreba da se produži trajanje utvrđenih mera, nadležni organ će o tome doneti novu odluku.

53.6 Ove mere se primenjuju na pojedince a ne na grupe zatvorenika.

53.7 Svaki zatvorenik prema kome su primenjene ove mere ima prave žalbe shodno uslovima utvrđenim u pravilu 70.

Pretres i kontrola

54.1 Postojeće detaljno utvrđeni postupak koji zaposleni u zatvoru moraju da poštuju prilikom obavljanja pretresa:

- a. svih mesta gde zatvorenici borave, rade i gde se okupljaju;
- b. zatvorenika;
- c. posetilaca i njihovih stvari; i
- d. zaposlenih.

54.2 Situacije kada su pretresi neophodni kao i vrsta pretresa utvrđuju se domaćim zakonodavstvom.

54.3 Zaposleni u zatvoru biće obučeni da pretrese obavljaju na način kojim se otkriva i sprečava svaki pokušaj bekstva ili skrivanja nedozvoljenih stvari, a istovremeno poštuje dostojanstvo osoba koje se pretresaju i njihovih ličnih stvari.

54.4 Osobe koje se pretresaju neće biti izložene ponižavanju tokom pretresa.

54.5 Pretres osoba može obavljati samo osoblje istog pola.

54.6 Zatvorsko osoblje ne sme vršiti pretres telesnih šupljina zatvorenika.

54.7 Pregled intimnih delova tela u cilju pretresa može vršiti isključivo lekar.

54.8 Pretres ličnih stvari zatvorenika obavlja se u njihovom prisustvu izuzev kada tehnike pretresa ili potencijalna opasnost za zaposlene u zatvoru nalažu drugačije.

54.9 Obaveza da se zaštiti bezbednost i sigurnost biće uravnotežena s pravom na privatnost posetilaca.

54.10 Postupak kontrole službenih posetilaca kao što su advokati, socijani radnici i lekari itd, je predmet dogovora sa njihovim strukovnim organima u cilju obezbeđivanja ravnoteže između sigurnosti i bezbednosti, i prava na poverljiv službeni pristup.

Krivična dela

55. Istraga navodnog krivičnog dela počinjenog u zatvoru sprovodi se na isti način kao da je učinjeno na slobodi i rešava se u skladu sa domaćim zakonodavstvom.

Disciplina i kazna

56.1 Disciplinski postupak predstavlja poslednju meru.

56.2 Zatvorska uprava, kada god je to moguće, primenjuje postupke mirenja i medijacije za rešavanje sporova sa i između zatvorenika.

57.1 Samo ponašanje koje može predstavljati pretnju za red, sigurnost i bezbednost može se definisati kao disciplinski prekršaj.

57.2 Domaćim zakonodavstvom se utvrđuje:

- a. činjenja i nečinjenja od strane zatvorenika koja predstavljaju disciplinski prestup;
- b. procedura koja se primenjuje u disciplinskom postupku;
- c. vrste i trajanje kazni koje se mogu izreći;
- d. organ nadležan za izricanje takvih kazni; i
- e. pristup organu nadležnom za žalbeni postupak.

58. Svaka tvrdnja zatvorenika o prekršaju disciplinskih propisa, odmah se dostavlja nadležnom organu koji će istu istražiti bez nepotrebnog odlaganja.

59. Zatvorenici okrivljeni za disciplinski prestup moraju:

- a. biti obavešteni bez odlaganja, na jeziku koji razumeju i detaljno, o prirodi optužbi protiv njih;
- b. imati dovoljno vremena i mogućnosti da pripreme svoju odbranu;
- c. imati mogućnost da se brane lično ili preko pravnog zastupnika kada interesi pravde to zahtevaju;
- d. imati mogućnost da zahtevaju prisustvo svedoka i da ih sami ispituju ili da budu ispitani u njihovo ime; i
- e. imati besplatnu pomoć prevodioca ukoliko ne razumeju ili ne govore jezik koji se koristi u postupku.

60.1 Svaka kazna koja se izvršava nakon osude za disciplinski prestup biće u skladu sa domaćim zakonodavstvom.

60.2 Težina izrečene kazne biće srazmerna prestupu.

60.3 Kolektivno kažnjavanje i telesno kažnjavanje, kažnjavanje smeštajem u ćeliju bez svetlosti kao i druge vrste neljudskog i ponižavajućeg kažnjavanje su zabranjene.

60.4 Kazna ne sme predvideti potpunu zabranu kontakta s porodicom.

60.5 Boravak u samici se kao kazna može izreći samo u izuzetnim slučajevima i za određen vremenski period koji mora biti što je moguće kraći.

60.6 Sredstva za vezivanje ne smeju se nikada primenjivati kao kazna.

61. Zatvorenik kome je izrečena disciplinska kazna imaće pravo da se žali nadležnom i nezavisnom višem organu.

62. Nijednom zatvoreniku neće se dati bilo kakva disciplinska ovlašćenja niti zaduženja u zatvoru.

Ne bis in idem

63. Zatvorenik nikada neće biti kažnjen dva puta za istu radnju ili postupanje.

Upotreba sile

64.1 Zatvorsko osoblje nikada neće koristiti silu protiv zatvorenika izuzev u slučajevima samoodbrane ili pokušaja bekstva ili aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonitom naređenju i uvek samo kao poslednju meru.

64.2 Koristiće se najmanja potrebna sila i primenjivaće se najkraće što je potrebno.

65. Propisaće se detaljni postupci za upotrebu sile, uključujući odredbe o:

- a. različitim merama prinude koje se mogu primeniti;
- b. okolnosti pod kojima se različite mere prinude mogu primeniti;
- c. pripadnicima osoblja koji imaju pravo da primene različite mere prinude;
- d. stepenu potrebnog ovlašćenja pre nego što se upotrebi mera prinude; i
- e. izveštajima koji se moraju sačiniti nakon primene mera prinude.

66. Zaposleni koji su u direktnom kontaktu sa zatvorenicima biće obučeni u veštinama koje omogućavaju minimalnu upotrebu prinude radi obuzdavanja agresivnih zatvorenika.

67.1 Pripadnici drugih organa za sprovođenje zakona mogu biti uključeni u postupanje sa zatvorenicima unutar zatvora samo u izuzetnim okolnostima.

67.2 Između zatvorskih vlasti i takvog, drugog organa za sprovođenje zakona mora postojati zvanični sporazum osim kada je njihov međusobni odnos već regulisan domaćim zakonodavstvom.

67.3 Ovim sporazumima se propisuje:

- a. okolnosti pod kojima pripadnici drugih organa za sprovođenje zakona mogu ulaziti u zatvor i postupati u bilo kom sukobu;
- b. stepen ovlašćenja koje će takvi drugi organi za sprovođenje zakona imati dok su u zatvoru i njihov odnos s upravnikom zatvora;

- c. različite mere prinude koje pripadnici tih organa mogu primeniti;
- d. okolnosti pod kojima se različite mere prinude mogu primeniti;
- e. potreban stepen ovlašćenja pre upotrebe bilo koje mere prinude; i
- f. izveštaji koju se moraju sačiniti nakon primene prinude.

Sredstva vezivanja

68.1 Upotreba lanaca i okova je zabranjena.

68.2 Lisice, košulje i druga sredstva za fizičko obuzdavanje neće se koristiti osim:

- a. ako je to neophodno kao predostrožnost od bekstva tokom transporta, pod uslovom da se ista uklanjaju pre nego što se zatvorenik pojavi pred sudskim ili upravnim organima, osim ukoliko taj organ ne odluči suprotno; ili
- b. kada to naredi upravnik, ako su druga sredstva kontrole neuspešna, radi zaštite zatvorenika od samopovređivanja, povređivanja drugih ili radi sprečavanja velike štete na imovini, o čemu će upravnik odmah obavestiti lekara i izvestiti viši nadležni organ.

68.3 Sredstva vezivanja se neće primenjivati duže nego što je strogo neophodno.

68.4 Način upotrebe sredstava vezivanja propisaće se domaćim zakonodavstvom.

Oružje

69.1 Osim u slučaju neposredne opasnosti, zatvorsko osoblje neće nositi smrtonosno oružje u krugu zatvora.

69.2 Otvoreno nošenje oružja, uključujući i gumene palice, od strane lica koja su u kontaktu sa zatvorenicima je zabranjeno u krugu zatvora, osim kada je potrebno da iz razloga bezbednosti i sigurnosti reaguju u vezi s pojedinačnim incidentom.

69.3 Osoblju se neće izdavati oružje ukoliko nije obučeno za njihovu upotrebu.

Zahtevi i pritužbe

70.1 Zatvorenici, pojedinačno ili kao grupa, imaju dovoljno mogućnosti da podnesu zahteve ili pritužbe upravniku zatvora ili drugom nadležnom organu.

70.2 Ukoliko je to primereno, najpre će se pokušati sa posredovanjem.

70.3 Ukoliko se zahtev ne usvoji ili pritužba odbije, zatvoreniku će se navesti razlozi za to, a zatvorenik ima pravo da se žali nezavisnom organu.

70.4 Zatvorenici se neće kažnjavati zato što su podneli zahtev ili pritužbu.

70.5 Nadležni organ je dužan da razmotri svaku pritužbu podnetu od rodbine zatvorenika u pisanoj formi, kada oni imaju razloga da veruju da su prava zatvorenika prekršena.

70.6 Pravni zastupnik ili organizacija koja brine o dobrobiti zatvorenika ne može podneti pritužbu u ime zatvorenika ukoliko se on s tim ne slaže.

70.7 Zatvorenici imaju pravo da zatraže pravni savet o postupku za podnošenje pritužbe i žalbe, kao i na pravnu pomoć kada interesi pravde to zahtevaju.

DEO V
UPRAVA I ZAPOSLENI

Zatvorski sistem kao javna služba

71. Za zatvore su nadležni državni organi koje su odvojeni od vojske, policije ili službi za krivične istrage.

72.1 Zatvorima se upravlja u skladu sa etičkim duhom koji poštuje obavezu postupanja s svim zatvorenicima na human način i uz poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva.

72.2 Zaposleni postupaju u skladu sa jasnim ciljem zatvorskog sistema. Zatvorska uprava rukovodi postupcima kojima se ovaj cilj najbolje ostvaruje.

72.3 Dužnosti zaposlenih su šire od onih koje se traže od običnih čuvara i podrazumevaju i aktivnosti kojima se omogućava reintegracija zatvorenika u društvo nakon izdržane kazne, a kroz program zaštite i pomoći.

72.4 U svom radu, zaposleni se pridržavaju visokih stručnih i ličnih standarda.

73. Zatvorska uprava daje visok prioritet poštovanju pravila koja se odnose na zaposlene.

74. Posebna pažnja posvećuje se uređenju odnosa između zatvorenika i zaposlenih u zatvoru koji su u direktnom kontaktu sa zatvorenicima.

75. Zaposleni u svakom trenutku moraju da se ponašaju i da izvršavaju svoje dužnosti tako, da svojim ponašanjem daju dobar primer zatvorenicima i da zasluže njihovo poštovanje.

Izbor zatvorskog osoblja

76. Osoblje će biti pažljivo odabrano i obučeno, kako na početku tako i tokom vršenja službe, biće plaćeno kao i stručnjaci i imaće društveno priznat status.

77. Pri izboru novog osoblja zatvorske vlasti stavljaju poseban akcenat na potrebu za njihovim integritetom, humanošću, stručnošću i ličnoj sklonosti za kompleksan zadatak koji treba da obavljaju.

78. Stručno zatvorsko osoblje se prima u stalni radni odnos i ima status javnih službenika sa stalnim zaposlenjem koji zavisi isključivo od njihovog dobrog ponašanja, efikasnosti, dobrog fizičkog i psihičkog zdravlja i odgovarajuće stručne spreme.

79.1 Plate treba da budu takve da privuku i zadrže odgovarajuće osoblje.

79.2 Beneficije i uslovi radnog odnosa odražavaju zahtevnu prirodu posla koji obavljaju kao deo organa za sprovođenje zakona.

80. Ovi kriterijumi važe i za osoblje zaposleno na određeno vreme, u meri u kojoj je to primenjivo.

Obuka zatvorskog osoblja

81.1 Pre stupanja na dužnost osoblje prolazi obuku iz opštih i posebnih dužnosti i obavezno je da položi teoretske i praktične ispite.

81.2 Uprava obezbeđuje da celokupno osoblje, tokom njihove karijere, održava i unapređuje svoje znanje i stručnost pohađanjem kurseva stručnog usavršavanja, koji se organizuju u odgovarajućim intervalima.

81.3 Osoblje koje radi sa posebnim grupama zatvorenika kao što su strani državljani, žene, maloletnici ili duševno oboleli zatvorenici, itd., dobiće specifičnu obuku za njihov poseban rad.

81.4 Obuka celokupnog osoblja obuhvata edukaciju o međunarodnim i regionalnim instrumentima i standardima o ljudskim pravima, posebno Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i Evropskoj konvenciji o sprečavanju mučenja i ne-ljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i primenu Evropskih zatvorskih pravila.

Zatvorska uprava

82. Izbor i postavljenje osoblja se vrši na bazi jednakosti, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, politički ili drugi stavovi, etničko ili socijalno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinskom stanju, rođenju ili drugom statusu.

83. Zatvorska uprava uvešće takve sisteme organizacije i upravljanja koji:

- a. obezbeđuju da se zatvorima upravlja prema dosledno visokim standardima koji su u skladu sa međunarodnim i regionalnim instrumentima o ljudskim pravima; i
- b. omogućavaju dobru komunikaciju između zatvora i između različitih kategorija osoblja u pojedinim zatvorima i pravilnu koordinaciju svih odeljenja u i izvan zatvora, posebno u odnosu na postupanje prema zatvorenicima i njihovoj reintegraciji.

84.1 Svaki zatvor ima upravnika koji je adekvatno kvalifikovan za to radno mesto imajući u vidu njegov karak-

ter, sposobnost za rukovođenje, odgovarajuću stručnost i iskustvo.

84.2 Upravnici su stalno zaposleni i sve svoje vreme posvećuju službenim dužnostima.

84.3 Zatvorska uprava obezbeđuje da svaki zatvor uvek bude pod rukovodstvom upravnika, zamenika upravnika ili drugog ovlašćenog lica.

84.4 Ukoliko je upravnik zadužen za više od jednog zatvora u svakom trenutku postojaće još jedno službeno lice zaduženo za svaki pojedinačno.

85. Muškarci i žene biće uravnoteženo zastupljeni u zatvorskom osoblju.

86. Postojaće postupci za konsultaciju uprave sa zaposlenima kao telom, o opštim pitanjima i, posebno, o pitanjima koja se odnose na uslove iz radnog odnosa.

87.1 Postojaće postupak kojim se ohrabruje najbolja moguća komunikacija unutar uprave, ostalog osoblja, spoljnih organa i zatvorenika.

87.2 Upravnik, uprava i većina ostalog osoblja zatvora govoriće jezik najvećeg broja zatvorenika ili jezik koji najveći broj njih razume.

88. Evropska zatvorska pravila primenjivaće se u zatvorima kojima upravlja privatni sektor.

Specijalizovane službe

89.1 Stručnjaci kao što su psihijatri, psiholozi, socijalni radnici, nastavnici i instruktori za stručno osposobljavanje, fizičko vaspitanje i sport, biće zastupljeni u osoblju što je više moguće.

89.2 Kada je to moguće, ohrabriće se odgovarajuća lica sa nepunim radnim vremenom ili volonteri da doprinesu aktivnostima zatvorenika.

Odnosi sa javnošću

90.1 Zatvorska uprava stalno obaveštava javnost o svrsi zatvorskog sistema i radu koji obavlja zatvorsko osoblje, u cilju boljeg upoznavanja javnosti o ulozi zatvora u društvu.

90.2 Zatvorska uprava ohrabriće građane da samoinicijativno pružaju usluge u zatvorima, gde je to primereno.

Naučna istraživanja i evaluacija

91. Zatvorska uprava podržavaće programe naučnog istraživanja i evaluacije o svrsi zatvorskog sistema, njegovoj ulozi u demokratskom društvu i do koje mere ispunjava svoju svrhu.

DEO VI
INSPEKCIJA I NADZOR

Državna inspekcija

92. Državni organ redovno obavlja inspekciju zatvora u cilju utvrđivanja da li se njima upravlja u skladu sa domaćim i međunarodnim zakonom i odredbama ovih Pravila.

Nezavisni nadzor

93.1 Uslove izdržavanja kazne i postupanja sa zatvorenicima nadzire nezavisno telo ili tela čiji se nalazi javno objavljuju.

93.2 Ovo nezavisno nadzorno telo ili tela ohrabriće se da sarađuju s onim međunarodnim organizacijama koje prema zakonu imaju pravo da obavljaju posete zatvorima.

DEO VII PRITVORENICI

Status pritvorenika

94.1 U smislu ovog zakona pritvorenici su zatvorenici kojima je određen pritvor od strane sudske vlasti do suđenja, osude ili izricanja presude.

94.2 Država može da odredi da se zatvorenici koji su proglašeni krivim i kojima je izrečena kazna smatraju pritvorenima do pravosnažnog rešavanja njihovih žalbi.

Postupanje s pritvorenima

95.1 Na režim koji se primenjuje na pritvorenike neće uticati mogućnost da budu osuđeni za krivično delo.

95.2 Pravila iz ovog odeljka predviđaju dodatna obezbeđenja za pritvorenike.

95.3 U postupanju s pritvorenima vlasti se rukovode pravilima koja važe za sve zatvorenike i dopustiće pritvorenima da učestvuju u različitim aktivnostima predviđenim ovim pravilima.

Smeštaj

96. Pritvorenima, u meri u kojoj je to moguće, biće data mogućnost smeštaja u pojedinačnim ćelijama, osim kada mogu imati koristi od zajedničkog smeštaja sa drugim pritvo-

renicima ili ukoliko sud ne donese odluku o posebnim uslovima smeštaja određenog pritvorenika.

Odeća

97.1 Pritvorenicima je dozvoljeno da nose svoju ličnu odeću ukoliko je odgovarajuća za nošenje u zatvoru.

97.2 Pritvorenicima koji nemaju odgovarajuću ličnu odeću obezbediće se odeća koja neće biti ista kao uniforme koje nose zatvorenici.

Pravna pomoć

98.1 Pritvorenici će biti jasno upoznati sa njihovim pravom na pravnu pomoć.

98.2 Pritvorenicima će se obezbediti svi potrebni uslovi da pripreme svoju odbranu i da se sastanu sa svojim pravnim zastupnicima.

Kontakt sa spoljnim svetom

99. Osim ukoliko postoji posebna zabrana za određeni vremenski period doneta od strane sudske vlasti u posebnom predmetu, pritvorenicima će biti dozvoljeno:

- a. da primaju posete i da komuniciraju s porodicom i drugim licima na isti način kao i zatvorenici;
- b. da primaju dodatne posete i imaju dodatni pristup drugim oblicima komunikacije; i
- c. da imaju pristup knjigama, novinama i drugim medijima.

Rad

100.1 Pritvorenicima će biti ponuđeno da rade ali se to od njih neće zahtevati.

100.2 Ukoliko pritvorenici izaberu da rade, sve odredbe pravila 26 primenjivaće se shodno i na njih, uključujući i ona koja se odnose na naknadu.

Primena režima za zatvorenike

101. Ukoliko pritvorenik zahteva da mu bude dopušteno da se na njega primeni režim za zatvorenike, zatvorska uprava odobriće takav zahtev u meri u kojoj je to moguće.

DEO VIII
SVRHA REŽIMA ZA ZATVORENIKE

102.1 Poštujući pravila koja važe za sve zatvorenike, režim za zatvorenike određuje se tako da im omogući da vode odgovoran život bez veze sa kriminalom.

102.2 Zatvorenik je kažnjen samim tim što mu je oduzeta sloboda, stoga uslovi i zatvorski režim u kojima se zatvorenik drži ne smeju dodatno uvećavati patnju koju zatvaranje inače podrazumeva.

Sprovođenje režima za zatvorenike

103.1 Režim za zatvorenike otpočinje odmah po prijemu u zatvor osobe sa statusom zatvorenika, ukoliko nije otpočeo ranije.

103.2 Nakon prijema zatvorenika, što je pre moguće, izradiće se izveštaji o njihovom ličnom stanju, predloženim programima izdržavanja kazne za svakog pojedinačno i strategiji pripreme za njihovo otpuštanje.

103.3 Osuđeni zatvorenici ohrabivaće se da učestvuju u sastavljanju svojih pojedinačnih programa izdržavanja kazne.

103.4 Ovi programi izdržavanja kazne obuhvataju, u meri u kojoj je to izvodljivo:

- a. rad;
- b. školovanje;
- c. druge aktivnosti; i
- d. pripremu za otpuštanje.

103.5 U režim za zatvorenike može se uključiti i socijani rad, zdravstvena i psihološka nega.

103.6 Postojeće sistem odsustava izvan zatvora kao integralnog dela jedinstvenog režima za zatvorenike.

103.7 Zatvorenici koji su s tim saglasni mogu biti uključeni u program uspostavljanja pravde i pružanja obeštećenja za učinjena krivična dela.

103.8 Posebna pažnja poklanja se utvrđivanju odgovarajućih programa i režima izdržavanja doživotne i drugih dugotrajnih kazni zatvora.

Organizacioni aspekti izdržavanja kazne

104.1 U meri u kojoj je to moguće i ukoliko su ispunjeni uslovi navedeni u pravilu 17, određiće se posebni zatvori ili posebna odeljenja u zatvorima u cilju sprovođenja različitih režima za posebne kategorije zatvorenika.

104.2 Utvrđiće se postupci kojima se uspostavlja redovno preispitivanje pojedinačnih programa izdržavanja kazne zatvorenika nakon razmatranja odgovarajućih izveštaja, sveobuhvatnih konsultacija između odgovarajućih službi i zatvorenika na koje se to odnosi, u meri u kojoj je to izvodljivo.

104.3 Ovi izveštaji uključuju uvek i izveštaje od osoblja neposredno zaduženog za određenog zatvorenika.

Rad zatvorenika

105.1 Sistematskim programom rada teži se doprinošenju ispunjenja svrhe režima za zatvorenike.

105.2 Od zatvorenika koji ne ispunjavaju uobičajenu starosnu granicu za penziju može se zahtevati da rade, ukoliko lekar proceni da su fizički i psihički sposobni.

105.3 Ukoliko se od zatvorenika zahteva da rade, uslovi takvog rada biće u skladu sa standardima i kontrolama koje važe u spoljnoj zajednici.

105.4 Kada učestvovanje zatvorenika u obrazovnim ili drugim programima tokom radnog vremena predstavlja deo njihovog planiranog režima, obezbediće im se pravo na naknadu kao da su radili.

105.5 Deo zarade zatvorenika iz gore navedenog rada može se upotrebiti za svrhe obeštećenja ako je tako određeno odlukom suda ili ako se zatvorenik s tim složi.

Obrazovanje zatvorenika

106.1 Sistematski program obrazovanja, uključujući osposobljavanje za sticanje veština u cilju unapređenja sveukupnog nivoa obrazovanja i pripremanja za vođenje odgovornog života bez kriminala, ključni je deo režima za zatvorenike.

106.2 Svi zatvorenici ohrabriće se da učestvuju u obrazovnim programima i programima obuke.

106.3 Obrazovni programi za zatvorenike određuje se prema dužini njihovog boravka u zatvoru.

Otpuštanje zatvorenika

107.1 Zatvorenicima se na vreme obezbeđuje pomoć pre otpuštanja kroz različite postupke i posebne programe koji omogućavaju prelaz sa života u zatvoru u način života u zajednici koji je u skladu sa zakonima.

107.2 U slučajevima zatvorenika na izdržavanju višegodišnjih kazni zatvora, preduzimaju se posebne mere kojima

se obezbeđuje njihovo postepeno uključivanje u život na slobodi.

107.3 Ovaj cilj se može postići preko predotpusnog programa u zatvoru ili delimičnim ili uslovnim otpustom pod nadzorom u kombinaciji sa delotvornom društvenom podrškom.

107.4 Zatvorske vlasti blisko saraduju sa službama i institucijama koje vrše nadzor i pružaju pomoć otpuštenim zatvorenicima u cilju omogućavanja svim zatvorenicima da ponovo nađu svoje mesto u zajednici, posebno u odnosu na porodični život i zaposlenje.

107.5 Službenicima navedenih socijalnih službi i organizacija dopustiće se sav potreban pristup zatvoru i zatvorenicima, sa ciljem da im se omogući da pomognu u priprema za otpuštanje i planiranju programa zbrinjavanja nakon otpusta.

DEO IX
DOPUNA PRAVILA

108. Evropska zatvorska pravila će se redovno dopunjavati.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд